

Presentació

Maria Teresa Miró i Alaix*

El cicle de la Tribuna d'Arqueologia 2016-2017 va constar de 18 conferències, que també s'han pogut seguir en *streaming* i es poden recuperar a la pàgina web tribunadarqueologia.blog.gencat.cat. Des d'aquest web es podrà baixar la publicació editada en format digital.

Les conferències del cicle versen, en general, sobre intervencions realitzades a Catalunya, tant intervencions incloses en projectes de recerca com intervencions preventives o d'urgència i abasten tots els períodes cronològics, des de la paleontologia fins a l'època medieval i moderna. A més, com és tradicional en el cicle de la Tribuna d'Arqueologia, també es van programar conferències sobre treballs de bioarqueologia i una xerrada sobre historiografia. En aquest cicle s'han inclòs conferències per commemorar el cent-cinquantè aniversari de la naixença de Josep Puig i Cadafalch i el vintè aniversari del Centre d'Estudis Lacetans.

Pel que fa a les intervencions que promou el Servei d'Arqueologia i Paleontologia, es van programar dues xerrades:

Amb la descoberta de deu conjunts de pintures rupestres inèdits l'any 2007 i de nou conjunts més l'any 2014, Capçanes (Priorat) s'ha convertit en el municipi amb la concentració de pintures rupestres més nombrosa i espectacular de Catalunya.

Conscient de la importància i transcendència d'aquest patrimoni, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia va iniciar el projecte Capçanes, emmarcat en el programa Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya, que comporta el tractament integral de les pintures: documentació, protecció, conservació i difusió. De les diferents actuacions, destaca per la seva espectacularitat la recuperació de les pintures de la Vall II, conegudes popularment com *La matança*, gairebé invisibles fins al moment de la intervenció.

El Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya ha estat fent un seguit d'intervencions d'urgència a tot el territori català, segons regula la Llei 9/93, del patrimoni cultural català. Entre les diverses intervencions, cal destacar l'excavació en el terme municipal de Lladurs

* Cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia

(Solsonès) d'una cista megalítica intacta del neolític mitjà, situada a uns 1.100 m sobre el nivell del mar, amb una doble inhumació i l'aixovar corresponent.

Entre les intervencions que corresponen a projectes de recerca es van programar les xerrades següents:

Les serres del Prepirineu de la Noguera, els Aspres, estan fortament vinculades a l'avançament de l'arqueologia prehistòrica a la península Ibèrica. De manera continuada des de l'any 2001, el CEPAP-UAB ha desenvolupat un programa d'investigació arqueològica que es concreta en l'excavació de diversos jaciments d'aquesta regió amb una diversitat de cronologies que van des del paleolític mitjà fins a la prehistòria recent. En paral·lel, s'ha impulsat un programa de prospeccions arqueològiques enfocat a detectar nous jaciments i analitzar la disponibilitat de recursos lítics essencials per a les societats que han habitat aquesta regió al llarg dels últims 50.000 anys. En aquesta presentació es proposa una revisió dels elements més rellevants identificats després d'aquests 15 anys de treballs continuats en relació amb el poblament d'aquesta regió del Prepirineu català.

L'any 1972 Josep Maria Corominas va iniciar les excavacions a la cova Mollet III, i va posar al descobert diferents nivells arqueològics des del paleolític mitjà fins a l'edat del bronze. Durant les excavacions va recuperar un nombre apreciable d'ornaments marins i terrestres i, al sostre dels nivells paleolítics, un crani humà que la comunitat científica va ressituar als nivells holocens. Una datació recent per carboni 14 AMS directa al crani va confirmar que és la resta d'*Homo sapiens* més antiga de Catalunya, amb un resultat de 22.330 ± 90 BP. Aquesta dada va motivar un nou estudi d'aquesta resta i també del jaciment, on es van reprendre les excavacions l'any 2013. En les últimes tres campanyes s'han recuperat més objectes d'ornamentació personal i restes humanes paleolítiques que ens permeten endinsar-nos en les primeres pràctiques funeràries de la nostra espècie com no s'havia pogut fer mai abans a Catalunya.

La Mina de la Turquesa o del Mas de les Moreres es va descobrir l'any 2011 durant una prospecció geomínera. El jaciment es va excavar en tres campanyes successives (2012, 2013 i 2015) i l'any 2015, a més, es va adequar perquè es pogués visitar. En total s'han recuperat més d'un centenar d'eines lítiques de miner (pics i percussors) i s'ha documentat un pou miner vertical i restes d'entre un i dos més. Paral·lelament, s'han analitzat mostres minerals del jaciment mitjançant tècniques arqueomètriques (isòtops de plom, fluorescència de raigs X, difracció de raigs X) i els resultats s'han posat en relació amb anàlisis similars fetes en altres elements metal·lúrgics de la zona (objectes de metall, restes de fosa, vasos de reducció). El conjunt de dades disponibles permet afirmar l'explotació de la mina entre el calcolític i el bronze antic-mitjà, de manera que actualment és l'única mina prehistòrica metàl·lica excavada a Catalunya. Aquest jaciment s'emmarca en un projecte de recerca en actiu des de l'any 2003 centrat en l'estudi de la mineria i la metal·lúrgia al Priorat durant la prehistòria i la protohistòria.

Des de l'any 2008 un equip d'arqueòlegs de la Universitat de Barcelona i el Centre d'Estudis Lacetans estudia la terrisseria ibèrica de les Hortes de Cal Pons – Corral Nou (Pontons, Alt Penedès). Les prospeccions geofísiques, excavacions i activitats experimentals que s'hi han fet han permès documentar set forns de planta circular i la zona de taller on en els segles V-IV aC es van elaborar àmfores, peces de magatzem i de vaixella de ceràmica oxidada a torn, així com les tècniques de fabricació utilitzades.

Monteró 1 (Camarasa, Noguera) és el jaciment més destacat del conjunt arqueològic de la serra de Monteró, on s'han documentat fins a quatre jaciments diferents, amb cronologies que van des de l'edat del bronze fins al període andalusí, sense comptar les restes de la Guerra Civil espanyola. Les excavacions que s'hi han fet ininterrompudament des del 2002 mostren restes corresponents a un únic nivell d'ocupació, que ha estat interpretat com un fortí romà republicà de control territorial (un *castellum*), actiu entre el 130 i el 75 aC, el qual hauria estat destruït de manera violenta i abandonat definitivament durant la guerra de Sertori. Monteró 1 devia formar

part d'un sistema de control per part de l'administració romana que prioritzava les necessitats logístiques militars a l'hora d'estructurar el territori.

El projecte de recerca desenvolupat durant els darrers onze anys (2006-2016) sobre el jaciment arqueològic de l'Aubert, prop dels Hostalets d'en Bas, ha permès l'excavació i l'estudi detallat de gairebé tot aquest assentament, i ha aportat dades significatives pel que fa a la caracterització de les explotacions agropecuàries de l'alta edat mitjana a Catalunya. El jaciment presenta una llarga seqüència d'hàbitat, ben enquadrada cronològicament per diverses datacions absolutes, on es distingeixen tres grans fases d'ocupació situades entre els segles VI i X. Més enllà de l'estudi estricte del jaciment, la recerca ha servit també per interpretar i contextualitzar l'assentament, tant en el seu entorn territorial com en el marc de les transformacions profundes produïdes en l'àmbit rural durant els primers temps medievals.

La recerca dels assentaments rurals al Baix Ebre i la ciutat de Tortosa en època andalusina i després de la conquesta catalana (s. X-XIII) s'ha fonamentat en l'anàlisi de la documentació escrita, tant la d'origen àrab com la llatina generada per la conquesta cristiana del 1148, i la contrastació sobre l'espai mitjançant la prospecció i el treball de camp. El resultat ha donat informació rellevant sobre els assentaments, els espais agraris i la mateixa ciutat de Tortosa d'abans de la conquesta, i de les transformacions que els conqueridors van introduir en el paisatge rural i urbà.

Altres conferències corresponen a intervencions preventives realitzades a causa de motivacions diverses com projectes d'obra, construcció d'infraestructures o restauració i adequació d'elements patrimonials:

L'any 2008 es va dur a terme una intervenció paleontològica al Mas Vilageliu (Tona, Osona), arran d'una troballa casual d'un sireni. L'estudi va permetre la diagnosi d'una nova espècie, el *Prototherium ausetanum*, un nou sireni de l'eocè.

La intervenció arqueològica en extensió d'una superfície de 2.000 m² a Ca l'Estrada-2 (Canelles, Vallès Oriental) ha permès localitzar un extraordinari poblat del neolític antic evolucionat, perfectament estructurat i organitzat. L'assentament va ser segellat per rierades successives que l'han preservat fins als nostres dies en un estat de conservació excel·lent, i ha esdevingut un dels pocs assentaments més complets de mitjan v mil·lenni aC que tenim a Catalunya. L'àrea d'habitació està centrada per dues cabanes circulars singulars fetes amb solera de pedra, diversos forns domèstics i llars de foc adjacents, així com àmbits d'abocador i nivells d'ús associats amb material arqueològic. L'àrea de necròpolis, lleugerament desplaçada i separada per un paleocanal antropitzat, ha proporcionat, per ara, dos sepulcres individuals en fossa amb aixovar.

En el marc del projecte de restauració i valoració del conjunt defensiu de la ciutat ibèrica d'Ullastret, coordinat per la Subdirecció General de Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic, aquests darrers anys s'han fet diverses intervencions arqueològiques amb la voluntat de conèixer més extensament el monumental fossat descobert al vessant occidental del Puig de Sant Andreu l'any 2012. Aquestes actuacions, basades en prospeccions geofísiques i en l'obertura de diversos sondejos de grans dimensions, han permès definir amb una certa precisió el traçat i la morfologia d'aquesta estructura defensiva.

El projecte de recerca al Puig del Castell de Samalús, engegat l'any 2011, ha permès treure a la llum un poblat ibèric gairebé inèdit. Tot i que només s'han dut a terme sis campanyes d'excavació arqueològica, les dades obtingudes ens permeten avançar en el coneixement de l'assentament. Les primeres campanyes han incidit en la documentació de la imponent fortificació, amb set torres defensives localitzades i un perímetre de muralla a l'entorn d'un quilòmetre, així com obtenir dades de l'abast cronològic de la seva ocupació. Malgrat que som a les beceroles de la recerca, la interpretació de dades de diferent índole permet proposar la identificació d'aquest assentament amb la ciutat ibèrica de Lauro.

Entre els mesos de maig del 2015 i agost del 2016 es van realitzar una sèrie d'intervencions arqueològiques a la zona esportiva de Cardona arran de les obres de remodelació del camp de futbol. Aquests treballs han permès documentar estructures corresponents a dues fases ben diferenciades de les quals no es tenia cap constància en aquest indret: d'una banda, es va descobrir part d'un assentament romà republicà que caldrà posar en relació amb la proximitat de la vall salina i la seva explotació. De l'altra, s'ha excavat també part d'una necròpolis medieval pròxima a habitatges del mateix període, abandonats a finals del segle XIV.

En l'àmbit de la col·laboració institucional, la Unitat de Subsòl del Cos de Mossos d'Esquadra col·labora assíduament, des de la vessant de la seguretat, amb el Servei d'Arqueologia de Barcelona en la documentació i la catalogació dels refugis antiaeris de la Guerra Civil, que són un dels valors patrimonials més importants i desconeguts de la història recent de la ciutat. En l'article es fa un repàs als darrers refugis documentats a la ciutat de Barcelona.

Finalment es van fer conferències sobre els temes següents:

Sud-àfrica constitueix un lloc de gran interès per a l'estudi dels orígens dels primers humans moderns per la presència de nombroses coves amb restes arqueològiques on s'observen les evidències més antigues d'un comportament humà modern, que daten aproximadament d'uns 200.000 anys, durant l'anomenada edat de pedra mitjana africana. La costa sud de Sud-àfrica es localitza dins la regió florística de Greater Cape, que conté la flora extratropical de més diversitat en termes de riquesa i endemisme on trobem una gran varietat de recursos vegetals accessibles per a aquests primers humans. Així, a través de l'estudi de fitòlits (microrestes minerals d'origen vegetal), aquesta investigació pretén detectar diferents patrons i estratègies d'explotació de recursos vegetals, per part d'aquestes poblacions d'humans moderns, així com la seva relació amb els canvis climàtics i ambientals esdevinguts al llarg del pleistocè mitjà i superior a la costa sud de Sud-àfrica i que de ben segur van influir en el desenvolupament d'aquestes activitats.

Al setembre del 1996 neix el Centre d'Estudis Lacetans (CEL), una iniciativa d'aficionats, professionals i amants de la cultura amb una ferma voluntat d'estudi i difusió del patrimoni cultural. Des d'un primer moment es va crear la Secció d'Arqueologia i es van iniciar treballs en l'àmbit del patrimoni arqueològic de la comarca del Solsonès. Durant aquests vint anys s'han portat a terme actuacions arqueològiques en diversos jaciments localitzats no solament als límits del Solsonès, sinó també en altres comarques com el Berguedà, l'Urgell, la Segarra i l'Alt Penedès. La xerrada se centra en l'exposició dels resultats de la recerca sobre el poblament ibèric en el territori dels Lacetans, atès el propòsit inicial de la secció d'arqueologia de continuar i completar els treballs endegats fa més de vuitanta anys per un dels pioners de l'arqueologia catalana, mossèn Joan Serra i Vilaró.

Barcelona, maig de 2019